

Леонтєва В.С.

здобувач вищої освіти 3 курсу ННІП ПФПНП
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Єфімов В.В.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри фінансових та стратегічних
розслідувань Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРОВОКАЦІЇ ТА СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ У ПРОТИДІІ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ

Нестабільна ситуація у країні, низька правосвідомість, непрофесійність службових осіб та сприйняття корупції як звичайного явища ставлять особу в безвихідне становище, коли вона для реалізації законних прав просто змушена надати неправомірну вигоду. За даними опитування, близько 80% українців стикалися із цією ситуацією. Вимагання вчини певні дії у інтересах службових осіб пригнічують волю людини та обмежують її конституційні права, впершу чергу на свободу. Ефективно протистояти кримінальному злу без використання в рамках закону оперативно-розшукових операцій неможливо. Саме тому вітчизняні науковці доводять можливість декриміналізації провокації корупційних злочинів та визнання її одним з можливих способів боротьби з корупцією. Однак, не всі вітчизняні науковці підтримують таку точку зору. Так, М.І. Мельник вважає недоцільним декриміналізацію провокацію корупційних злочинів, висуваючи такі аргументи: ця норма є стримуючим фактором від зловживань з боку працівників правоохоронних органів; провокація суперечить морально-етичним засадам суспільства; наявність означеної норми в КК дозволяє відмежовувати правомірну оперативно-розшукову діяльність від незаконної; на користь існування такої норми свідчить той факт, що деякі країни, реформуючи своє кримінальне законодавство, передбачають відповідальність за провокацію корупційних злочинів [1].

Провокація – це спеціальний вид підбурювання до вчинення злочину. Адже, кримінальний закон не враховує мотиви поведінки співучасників злочину. Такі мотиви можуть бути різноманітними. Головним тут є усвідомлення особою того, що своїми діями вона порушує бажання у іншого співучасника вчинити конкретний злочин. [2]. По-друге, провокація завжди лежить поза площиною правового поля, вона завідомо для провокатора протизаконна. Особа усвідомлює, що правові підстави щодо її дій взагалі відсутні. По-третє, провокація передбачає штучне створення відповідних умов та обставин, які унеможливають в повному обсязі вибір варіанту поведінки. По-четверте, мета провокації – подальше викриття особи у вчиненні спровокованого злочину. Провокація підкупу, як власне і корупція, трапляється в будь-якій політичній та економічній системах та є складовою частиною

механізму використання суспільства бюрократичними структурами. В умовах функціонування демократичних або авторитарних механізмів забезпечення нормальної життєдіяльності соціуму корупція виступає другорядним явищем, яке істотно не впливає на загальнодержавну ситуацію або стає більш-менш контрольованою. Вітчизняне кримінальне законодавство безпосередньо поширює визначення провокації як самостійного злочину лише при провокації корупційних злочинів. При цьому, суб'єктом такого злочину виступає тільки службова особа. О.М. Литвак, аналізуючи сутність провокації корупційних правопорушень як можливого способу боротьби з корупційними проявами, справедливо зазначає, що виявлення та документування фактів корупційних злочинів – тим, що чинний закон надто суворо карає людину, що дала хабара. Дійсно, довести факт корупційного злочину майже неможливо, не більше перспектив і у добровільній заяві, якщо тільки її не готували заздалегідь. Адже саме з цими двома умовами кримінальний закон пов'язує можливість звільнення особи від відповідальності за корупційні злочини [1].

Однак, являє собою спеціальний вид підбурювання, провокація як діяння можливе і відносно інших умисних злочинів, і не лише з боку службових осіб. Від цього вона не втрачає свого суспільно небезпечного характеру. Саме тому, вважаємо за доцільне доповнення Розділу VI Загальної частини Кримінального кодексу України окремою нормою, яка б визначала провокацію злочину як спеціальний вид співучасті. Чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» взагалі не містить переліку оперативно-розшукових заходів [3]. Разом із тим, чинний Кримінальний процесуальний кодекс України у ст. 271 передбачає можливість застосування спеціального слідчого експерименту як виду контролю за вчиненням злочину у протидії злочинності [4].

Провокація, передбачає, як ми вже зазначали, завіdomу безпідставність, протиправність самих дій та усвідомлення про це особою. В свою чергу, спеціальний слідчий експеримент є негласною слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться в рамках та на підставах, які чітко визначені законодавством. Сутність такої дії полягає у моделюванні ситуації, яка є типовою для вчинення конкретного корупційного злочину. Визначення такої типовості передбачає, перш за все, ретельне вивчення обставин вже вчинених аналогічних корупційних злочинів, аналіз умов, які сприяють його вчиненню та наявної інформації (гласного та негласного характеру) щодо особливостей самого факту злочину, його підготовки та маскуванню тощо. В цьому, за нашим переконанням, полягає відмінність «моделювання типової ситуації» від «штучного створення обставин» при провокації злочину. Крім того, спеціальний слідчий експеримент прямо передбачений у нормах КПК України, тобто визнаний на державному рівні соціально прийнятним та правомірним. Отже, кримінальна відповідальність за надання неправомірної вигоди (пропозиції, обіцянки її надання) настає, навіть у разі її вимагання. Можливе звільнення особи у разі добровільної відмови від такого діяння, що передбачене ч. 5 ст. 354 КК України, а також у разі доведення, що злочин не було б вчинено,

якщо не провокуючі дії працівників правоохоронного органу, що позбавляє особу права на справедливий суд [5].

Поширеність провокації підкупу у повсякденному житті та її пристосованість до життєдіяльності населення, особливо в деяких сферах суспільного життя, стає в деяких випадках для людини нормою. Зміна видів та форм корупційних діянь інтегрується з урахуванням впливу задіяних наявних антикорупційних заходів, спрямованих на протидію цим явищам та їх обмеження. Сам процес організації та проведення спеціального слідчого експерименту, на відмінність від провокації, є формалізованим, тобто потребує обов'язкового документального оформлення. Корупційній злочинності, як соціальному явищу, притаманні значний динамізм та пристосовуваність до зміни умов сучасності. Корупційна злочинність стала більш освіченою. Саме тому, сьогодні нагально необхідні наукові підходи до вирішення завдань, які стоять перед правоохоронними органами, та подальші ґрунтовні дослідження, які б сприяли забезпеченню своєчасного виявлення, припинення та розслідування конкретних корупційних злочинів, запобігання та профілактиці злочинності в цілому.

Список використаних джерел:

1. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія. К.: Юридична думка, 2004. 400 с.
2. Навроцький В.О. Провокація хабара як можливий спосіб боротьби з корупцією // Вісник Академії правових наук. К., 1998. № 4. С. 72–81.
3. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ із змін. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 20.11.2021).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 20.11.2021).
5. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / С.В. Албул, А.М. Бабенко, А.В. Воронцов та ін.; за ред. д.ю.н., проф. В.О. Меркулової, д.ю.н., доц. В.Я. Конопельського. Одеса: ОДУВС, 2017. 432 с.